

سر آغاز



اسناد الکترونیک، آرشیو ملی و سازمان‌های دولتی

بیست و ششم اسفند ۱۳۸۸، محمدرضا رحیمی، معاون اول رئیس‌جمهور، طی بخشنامه‌ای به کلیه وزارتخانه‌ها، سازمان‌ها، مؤسسات و شرکت‌های دولتی، نهادهای انقلاب اسلامی و استانداری‌های سراسر کشور، ضمن یادآور شدن وظایف قانونی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران در تعیین تکلیف اسنادی که به انحای مختلف در دستگاه‌های دولتی تولید و یا نگهداری می‌شود، از آن‌ها خواست که چون یکی از بخش‌های مهم تحقق دولت الکترونیک، تغییر روش ایجاد، نگهداری و گردش مکاتبات اداری از شیوه سنتی به شکل الکترونیک است، به منظور صیانت از اسناد ملی، با هماهنگی سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران، نسبت به انجام امور زیر اقدام نمایند:

۱. شمول کلیه قوانین و مقررات مربوط به اسناد ملی به اسناد الکترونیک؛
۲. مشاوره و استفاده از نظرات کارشناسی سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران، در به کارگیری نرم‌افزار اتوماسیون اداری و چگونگی تهیه نسخه ثانوی و بایگانی اسناد الکترونیک؛
۳. تعیین تکلیف سوابق اداری الکترونیک (امحا و یا انتقال به آرشیو ملی)، با راهنمایی کارشناسان سازمان مذکور و دریافت مجوزهای قانونی.

در پایان این بخشنامه، معاون اول رئیس‌جمهور، به دستگاه‌های دولتی و نهادهای انقلاب اسلامی یادآور شد که آن‌ها مکلفاند در زمینه تعیین تکلیف اسناد راکد موجود در بایگانی‌های خود اقدام کنند و در صورت نیاز، ضمن تهیه نسخه رقمی (دیجیتال) از اسناد، اصل آن را به سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران تحویل نمایند.

دولت، با صدور این بخشنامه، نه تنها الزاماتی برای دستگاه‌های دولتی به وجود آورد، بلکه وظیفه سنگین معاونت اسناد سازمان اسناد و کتابخانه ملی ایران (آرشیو ملی ایران) را نیز یادآوری کرد. انجام موفقیت‌آمیز چنین مأموریت خطیری در آرشیو ملی ایران، نیازمند پاسخگوئی به پرسش‌های زیر است:

الف- آیا آرشیو ملی ایران، مطالعه کافی درباره چگونگی ایجاد و ساماندهی اسناد الکترونیک کرده است؟ امروزه در سراسر جهان، یکی از مهم‌ترین دغدغه‌های دولت‌ها و آرشیوهای ملی، موضوع اسناد الکترونیک، تشخیص اصالت آن‌ها و شیوه حفاظت درازمدت از این‌گونه اسناد است که حافظه اداری دولت‌ها را تشکیل خواهد داد. نمونه‌ای از پژوهش‌هایی که در این حوزه انجام شده، مطالعه‌ای است که از سال ۱۹۹۹ تحت عنوان اینترپرس^۱ با حضور بیش از یکصد پژوهشگر از بیست کشور دنیا، با مدیریت پرفسور لوچیانا دورانتی^۲، استاد دانشکده مطالعات کتابداری، آرشیو و اطلاعات دانشگاه بریتیش کلمبیا^۳ آغاز شده و تا سال ۲۰۱۲ ادامه خواهد یافت. نگارنده این سطور، به هنگام گذراندن فرصت مطالعاتی خود در آن دانشکده، از نزدیک با این طرح آشنا شد و توجه به اهمیت آن، ضروری می‌داند افرادی از آرشیو ملی ایران، مأمور شوند تا به عنوان پیشینه مطالعاتی، جزئیات این طرح و سایر طرح‌های مشابهی را - که در دست اجراست - بررسی کنند و با چنین پشتوانه مفیدی، به مطالعه‌ای مستقل، به منظور رسیدن به

راهکارهایی مؤثر برای آرشیو ملی ایران، اقدام نمایند.

ب- فرایند کاری اسناد کاغذی، بخوبی در آرشیو ملی ایران نظام‌مند شده و دستورالعمل‌های لازم آن تدوین و به دستگاه‌های دولتی ابلاغ شده است. گرچه این دستورالعمل‌ها نیز، می‌باید به طور منظم مورد بازنگری قرار گیرد، اما نظام‌مند کردن فرایند ایجاد، نگهداری، گردش اداری، بایگانی، ارزشیابی و انتقال اسناد الکترونیک، هم‌اینک در اولویت است و باید در اسرع وقت، در دستور کار آرشیو ملی ایران قرار گیرد.

ج- اگر این مطلب را بپذیریم که چرخه حیات سند از زمان ایجاد آن آغاز و تا انتقالش به آرشیو ملی و ارائه خدمات به کاربران ادامه می‌یابد، باید به مأموریتی که در بخشنامه یاد شده به آرشیو ملی ایران سپرده شده، بجد پردازیم و برای زایش سند، حداقل عناصر اصلی نرم‌افزارهای اتوماسیون اداری را - که مورد تأیید آرشیو ملی است - مشخص کنیم. برای آن که بتوانیم نظارتی بر تولید اسناد الکترونیک در سازمان‌های دولتی داشته باشیم، چاره‌ای جز نظارت و پایش بر تولید نرم‌افزارهای اتوماسیون اداری نداریم. حال که آرشیو ملی از این حمایت دولتی برخوردار است، باید فرصت را مغتنم شمارد و به وظیفه خود به نحو شایسته عمل کند. البته نباید فراموش کنیم که نرم‌افزار اتوماسیون اداری، باید به گونه‌ای طراحی شود که همخوانی کامل با نرم‌افزارهای ذخیره و بازیابی اسناد الکترونیک موجود در آرشیو ملی را داشته باشد.

د- دولت همچنین، بر تهیه نسخه ثانوی و بایگانی اسناد الکترونیک تأکید کرده است. بدون شک یکی از بزرگ‌ترین چالش‌های پیش‌روی اسناد الکترونیک، نابودی این‌گونه پیشینه‌ها به دلایل مختلف از جمله ویروسی شدن فایل‌ها و یا خطای عمدی و سهوی انسانی است. بدیهی است با توجه به خطرات متعددی که اسناد الکترونیک را تهدید می‌کند، چاره‌ای جز تهیه نسخه‌های ثانوی و یا پشتیبان نداریم. خوشبختانه با پیشرفت فناوری‌های رایانه‌ای، امروزه سرعت مشکل فضای فیزیکی برای ذخیره‌سازی حجم انبوهی از داده‌های الکترونیکی در حال برطرف شدن است. بنابراین از منظر ساخت‌افزاری، تهیه نسخه‌های متعدد از اسناد الکترونیک و نگهداری آن‌ها در محل‌های امن، کار چندان مشکلی نیست. اما شاید پیچیده‌ترین چالش پیش‌روی اسناد الکترونیک و نسخه‌های پشتیبان، تعیین اصالت این‌گونه اسناد باشد که بسادگی خدشه‌پذیر است!

ه - تهیه نسخه پشتیبان الکترونیکی، تنها محدود به اسنادی نمی‌شود که از ابتدا به صورت الکترونیک تولید شده‌اند. امروزه بسیاری از آرشیوهای ملی در جهان، اقدام به تهیه نسخه الکترونیک از اسناد کاغذی خود کرده‌اند. نسخه‌های الکترونیک، نه تنها با هدف حفاظت از اسناد تهیه می‌شوند، بلکه امکان ارائه خدمات بهتر به کاربران آرشیوها و همچنین اشاعه اطلاعات و اشتراک‌گذاری آن‌ها را در سطح جهانی فراهم می‌کند. از جمله طرح‌های موفق که با پشتوانه اسناد الکترونیک به ثمر نشست است، طرح یوروپینا^۴ است که با مشارکت آرشیوها، کتابخانه‌ها و موزه‌های کشورهای عضو اتحادیه اروپا و با اشتراک‌گذاری بیش از ۶ میلیون پاره اطلاعاتی الکترونیک، تحقق یافته است.

امروزه باید باور کنیم که سازمان‌های دولتی و آرشیوهای ملی، مأموریتی سنگین بر دوش دارند. ما در قبال نسل آینده، باید پاسخگو باشیم. اگر همان‌گونه که تا به امروز برای حفظ اسناد کاغذی گذشتگان خود تلاش کرده‌ایم، چاره‌ای برای اسناد الکترونیک نیندیشیم، فردا حافظه اداری خود را از دست خواهیم داد و در برابر آیندگان پاسخگو نخواهیم بود. بایگانی دولت الکترونیک، آنقدر اهمیت دارد که می‌شاید با بسیج و همدلی همه دستگاه‌های ذیربط و آرشیو ملی ایران، گام‌هایی اساسی در راه چگونگی ایجاد، ساماندهی و بهره‌برداری از اسناد الکترونیک برداریم، انشاءالله.

سعید رضائی شریف‌آبادی

پی‌نوشت‌ها:

1. Interpars. (www.interpares.org)
2. Professor Luciana Duranti. (<http://www.lucianaduranti.ca/>)
3. University of British Columbia. (UBC) (<http://www.slais.ubc.ca/>)
4. Europeana. (<http://www.europeana.eu/portal/>)